

A jelenné vált jövő

Matolcsy György: *Amerikai Birodalom*¹

A 2004-es első megjelenés után újra kiadták Matolcsy György *Amerikai Birodalom* című könyvét. A kiadói előszó magyarázata szerint azért, mert a kötet a jövő forgatókönyveit vette számba, s több vonatkozásban „valósággá vált a »világtörténelem« című dráma megelőlegezett eseményсора”. Gondoljunk most a bevándorlási hullám okozta európai válságra, amelyre – az USA több százados gyakorlatával szemben – egyelőre nincs hatékony válasza az öreg kontinensnek, vagy a nyugati szövetségesek között kipattant lehallgatási botrányra, mely bekövetkezte a globális hatalomgyakorlás stratégiájából és technikájából, a világ információáramlásának egészét felügyelni óhajtó igényből következő okozat. Bátran folytathatjuk a sort az ukrán válsággal, ennek megértéséhez megvilágosító útmutatót kapunk, hiszen gond nélkül illeszthetjük annak az – e dolgozatban feltárt – amerikai érdekeknek a megnyilvánulásához, amely meg akarja akadályozni az Európai Unió és Oroszország szorosabb együttműködését, netán szövetségét. A könyv tehát abból a célból vizsgálta a múltat, hogy a jövőről tessen érvényes kijelentéseket. S a jóslat evidensen akkor a leghasználhatóbb, ha beválik. A szerző egyéni tapasztalataiból – melyeket az Európai Újjáépítési és Beruházási Bank igazgatótanácsi tagjaként, majd később gazdasági miniszterként szerzett – és szakirodalmi tájékozódásából áll össze a kép. Több mint kétszáz tétel szerepel a felhasznált irodalom listáján – óriási olvasottságot tanúsítva a témában: az Egyesült Államok történelmének, társadalmának, államépítő ideológiájának, gazdasági-politikai és kulturális hatalommá válásának összefoglaló-értelmező leírásában. Pontosabban ennél is többről van szó. „Amerika” – mint következetesen használt megnevezés – egy olyan jól kiválasztott metafora, amely magába foglalja azt a jelentéskomplexumot, mit a szó nekünk, magyaroknak jelent. Benne foglaltatik nemcsak a hatalom, a tekintély, az erő, a siker, a győzelem, hanem a kulturális minta, a vonzó életstílus, a fogyasztás mámorja, az egyéniség lázadását jelentő dekadencia, a vadnyugati romantika,

PAPP ENDRE (1967) kritikus, a *Hitel* felelős szerkesztője.

1 Budapest, 2015, Pallas Athéné Geopolitikai Alapítvány.

a csúcstechnológia, s ki tudja, mi még, melyek megjelölésére az Amerika szó jelképként hivatott – amelyre a XX. században csak áhítoztunk mi, a világháborúk és újrendezések vesztesei.

Matolcsy György, munkája tanúsága szerint, híve annak az elvnek, hogy a tapasztalatok gondolati absztrakciókkal társítva afféle tudást eredményeznek, melynek birtokában az emberi idő törvényszerűségei megérthetők. Nincs fátum, a véletlen nem maga a kikerülhetetlen végzet. A világban feltárható szükség-szerűség dolgozik, s ennek alkotó befogadása nem jelent mást, mint önmegértést és stratégiavázolást – avagy hogyan készülünk fel a várható bekövetkezésére. Szembetűnő a szerző optimizmusa, jövőbe vetett hite. Úgy látja: új világ épül, mely mind az anyagi dolgokhoz való viszonyában, mind az időhöz való viszonyában, így végső soron egész kultúrájában, értékfelfogásában, hatalomtechnikai praktikáiban alapvető változásokat fog hozni. Az ő szavaival: „Csak idő kérdése, hogy az emberiség megtalálja a lényegében korlátlan energiaforrást, hasonló módon csak idő kérdése, hogy a közlekedés és az anyagi átvitel új forrásai forradalmasítsák a kereskedelmet. [...] A tudásra épülő globális gazdaság tehát elszakad minden korábbi korlátjától, szabadon gyorsul és tágul, miközben egyre összetettebbé válik.”

Természetesen az időfogalom alapvető fontosságú az ember számára. Valójában a világalakító és öntételező értelem kialakulásának nélkülözhetetlen feltétele. Az idő tudata – miszerint a holnap be fog következni, s a felismerés, hogy a létezők jelenléte véges – tesz bennünket gondolkodó lényvé. Átala lesz története a dolgok egymásra következéne, s válik a kaotikus egymásra következő rendezhető folyamattá, a napok sora sorssá, a mindenség kozmosszá. A nagy elvonatkoztatás mellett nekünk, magyaroknak különleges viszonyunk is van az idővel. Hiszen ahogyan Ady Endre írta: „mi mindig mindenről elkésünk, mi biztosan messziről jövünk”. A történelmi méretű megkésettég gyakori vád velünk szemben. Magyarország sikertelensége nem utolsó sorban ennek az időből való kiesettségnak is köszönhető – vélik sokan. Matolcsy György a magyarság kudarcos évszázadaiért döntően az európai hatalmi vetélkedést látja felelősnek, emellett azonban saját hibáinkra is rámutat. Vezetőink súlyos vétkei mindenekelőtt a nagyvilág ismeretének hiányából származnak, véli. A nagypolitikai vetélkedés ütközőzónájába szorult Magyarország évszázadokon át inkább követte az illúzióit, mintsem a valóságot. Könyve megírásának alapvető indítéka a történelmi mélységű önvizsgálat: megérteni, miért veszítettünk. „Hiszek abban, hogy a gondolat képes megváltoztatni a világot, és már abban is, hogy gondolkodásunknak is meg kell változnia ahhoz, hogy nagyot fordulhasson – jó irányba – Magyarországon a világ” – rögzíti szerzői krédóját. A felemelkedés feltétele a valós ön- és világismeret tudássá formálása. Valójában annak a képességnek a kifejlesztését kívánja elősegíteni, amely meg tudja érteni a fejünk fölött zajló globális folyamatokat, s okosan alkalmazkodik azokhoz abból a célból, hogy előnyére fordítsa azokat. A realitásérzék, a naprakész felkészültség, a józan megfontolás, a stratégiai készség, az újra való nyitottság és elhivatott patriotiz-

mus azok az alapvető értékek, melyekre egy sikeres jövőnek támaszkodnia kell. Meg kell tanulni elfogadni a kikerülhetetlen valóságot, együtt kell működni a mindenkori erősebbel – éppen a jól felfogott önérdék miatt. A tudós közgazdász a magyar lelki alkat kopernikuszi fordulatót szorgalmazza: a múlt sérelmeinek örökös felemlégetése, az igazságtalanságok reménytelen jóvátétele miatt a közös veszteségtudatban és áldozatmítoszban való egyesülés – mint általánosnak mondható, jellegzetes magatartásunk – helyett a jövő kifürkészésének elsajátítását ajánlja. Mindenféle történelmi áfium gyógyszereként is, hiszen a kudarcot minden biztonnal a siker gyógyítja a leghatásosabban. Ha képesek volnánk rá, hogy kikövetkeztessük a nagy valószínűséggel bekövetkezendőt, s jelenünket az erre való felkészülésre szánnánk, akkor végre a győztes oldalára kerülhetnénk, osztozva a győzelem áldásaiban. Konklúziója szinte magától értetődő: „Amikor Magyarország nemzeti érdekei ellentétesek voltak a vezető európai hatalmak, majd világhatalmak érdekeivel, akkor semmi sem sikerült.” A szellemi felkészültség persze önmagában véve még nem elégséges, hiszen – tudatosítja a kötet írója – a nemzeti célok elérésének alapja a gazdasági felzárkózás.

Az *Amerikai Birodalom* magyarázata szerint a világtörténelemnek felismerhető törvényei és követhető logikája van. Az értelmezés középpontjában a gazdaság áll. Ennek prizmáján keresztül tárulnak fel a nagyhatalmi stratégiai játszmák rejtett mozgatói. Alapelve végső soron roppant egyszerű: a világ természeti erőforrásain alapulnak az emberi társadalmak, ezek az erőforrások eleddig végesek voltak, tehát a megszerzésükre irányuló szándékok konfliktusokhoz, harcokhoz vezetnek. Az ezekből kirajzolódó eseménysor a bennünk észlelhető hasonlóságok nyomán sorba rendezhető lánccá, történelemmé alakul. Felismerhető ebben – no meg a szellemi értékek és a politikai vezető szerep változásában is – a ciklikusság, a párhuzamosság, az egymást követő hullámok, az analógiák éppúgy, mint a spirális szerkezet vagy a kényszer és lehetőség egyensúlyi helyzetének hol ide, hol oda billenése. A szerző visszatérően alkalmazza például a harmincéves háború és a vesztfáliai béke után kialakult európai hatalmi elrendeződés párhuzamát vagy a brit birodalmi örökségért zajlott küzdelem sajátosságait a jelen jellemzésére, de nemcsak a történelemből, hanem akár a genetika tudományának köréből is merít – lásd a DNS spirális szerkezetét –, ha szemléltető mintát keres. A nagyhatalmi vetélkedés kirakata, a hegemóniaért történő harc arculatát formál, az anyagi javak és erőforrások fölötti rendelkezésért folytatott örökös viaskodás mögött mégis a személyiség az igazi centrum. A szellem és az individuum áll a történelem origójában. Azaz nem objektív erők, nem társadalmi szükségszerűségek a végső eredők, hanem tulajdonképpen értelme által maga az ember. „A jövő valójában előre várt meglepetések sorozata, ahol valójában nem egy jövőbeli esemény a meglepetés – arra előre számíthatunk –, hanem bekövetkezésének ideje, eredménye és következményei” – olvasható az idevágó tétel. Ezért a gondolkodó személyiség a jövő megelőzésének stratégiáján dolgozik. Nyilván egyrésről a nemkívánatos hatások kivédése, az optimalizálás céljából, másrésről – de ez már nagyhatalmi

játszma – a várható jövőbeli „meglepetések” tudatos előidézésével, a jövő elő-rehozásával irányíthatóvá és uralhatóvá akarja tenni azt. A jövő akaratlagos előállítás és a jelenből való manipulálása idézheti a fantasztikum világát is, ám filozófiai-antropológiai metszetben egészen félelmetes vízióvá is válhat – no persze nem szükségszerűen. A sors fölötti rendelkezés hatalmának illúzióját is nyújthatja – s ez maga az ókori görög bölcsélet hübrisze, fő bűne, más fénytörésben afféle emberfeletti ember teremtésének látomása bontakozik ki. Mindenesetre a felvilágosodás észelvűségének és fejlődéshitének valószínű csúc- és egyben végpontja is ez a lehetőség.

A nyugati civilizáció egyéniségkultusza – mint az európai felvilágosodásból és protestantizusból származó modernség hozománya – paradox módon nyomja rá bélyegét jelenünkre. Tagadhatatlan, hogy az individualizmus korában élünk. A társadalom alapegysége az önnön vágyait követő, saját életstratégiát alkotó egyén. Ugyanakkor a tudás határozza meg egyre inkább életünket. A tudás vált a gazdaság legfontosabb forrásává, s így azé a hatalom, akié a tudás. Az egyénnek szabadnak kell lennie, mert leginkább így képes tudása gyarapítására és továbbadására. Mindez demokratikus politikai és társadalmi intézményrendszert feltételez, és – ami egyre nélkülözhetetlenebb – szabad információáramlást. A nyugati ember egyéni szabadságjogokkal körülbástyázottan a jóléti társadalom, illetve a világháló azonnali ismeretszerzést és a virtualitás szinte kimeríthetetlen szórakozási lehetőségét biztosító valóságában él. A virtualitás az önkiteljesítés ígéretét, a realitások talajáról a lehetőségek megvalósításának sajátos módozatát hordozza. Erre azért lehet képes, mert a technológia és az informatika korában élünk. Új távlatok nyílnak: az életet egyre inkább a szellem, a gondolatok és az információk határozzák meg, nem a tárgyak és a munkaeszközök. „A munka világából egyre jobban eltűnik az anyagi tárgyak világa, s egyre jobban megjelenik a fogyasztás világában.” E jelenségnek mentesítő ereje van, hiszen az anyagi kötöttségeket oldja, másrésről, ha a fogyasztás terén sokasodnak a javak és eszközök, akkor az a szabadságot erősíti. Az egyéniség kultusza mindamellett egy arisztokratikus jellemzővel is ellátja mindennapi valónkat: az egyéni kiválóság – közösségi ellenhatás híján – különleges hatalomhoz és szinte korlátlan tulajdonhoz juthat. Ennek elvi alátámasztását, a magántulajdon szentségét szolgálja a belátás: „A magántulajdonra alapozott piacgazdaságról történő minden letérés azért torkollik végül kudarchba, mert kikapcsolja az egyéni önzést a gazdaságból, ezzel kiveszi az embert saját történelméből, de a történelem az ember nélkül összeomlik.” Korunk jellemző individuális modellje a „mozaikszemélyiség”. Az állandó, néhány vonással felvázolható személyiségjegyeket felváltotta a nehezebben definiálható, differenciáltabb emberkép. Ő – mivel szociális kapcsolatainak összetettebbé váltak és megsokszorozódtak – a közvetett, passzív és személytelen társadalmi együttműködési formákat keresi – nemcsak a szükség kényszere, hanem az önmegóvás, a túlélés érdekében is. Az individualizáció immár a maga képére akarja formálni a nagy eszmei konstrukciókat is. Amerikában – de általában a nyugati világban szint-

úgy – megfigyelhető a vallás személyre szabása, a saját igények szerinti felfogása és gyakorlása.

Az állam szerepe természetes módon függ a személyiség szabadságától. Matolcsy György úgy látja, a piac és az állam is háborúban áll egymással. (A háború kifejezést előszeretettel használja az érdekek ütközésének kifejezésére. Olyan metaforát alkalmaz tehát, amely azt érzékelteti, hogy az egymásnak feszülésnek lesz győztese és értelemszerűen vesztese is.) A piac korlátlanságában és az egyenlőtlenségek mérséklésében, az állam szabályozó szerepében hívók állnak egymással szemben. A konzervatív felfogás szerint az államnak a lehető legkisebb hatalmat kell adni. Ezzel szemben a szerző – már miniszteri tapasztalattal felvértezve – arra az álláspontra helyezkedik, hogy a gazdasági életben is szükség van az államra, hogy megerősítsük a piacot önszabályozó működésében. Az amerikai újprotestáns felfogásban az állam döntő szerepe a (politikai) nemzet érdekeinek érvényesítése, akár más államok ellenében is. Az állam már egy részben módosult erőszakszervezetet képvisel: korunkat a hatalom új működése jellemzi. A nyílt konfliktusokkal szemben inkább már rejtett gazdasági és pénzügyi háborúkat vívnak, illetve megjelenik mellette egy a szellem és a fogalmak világában zajló háború is: az emberi tudatok fölötti ellenőrzés megszerzése céljából.

Külön figyelmet érdemel a nemzetfogalomhoz való viszony. A nemzet – a kötet állítása szerint – mint a legtágabb érzelmi közösség a globalizáció korában megerősödik. Másképpen fogalmazva: a nem racionális vágy – mint antropológiai sajátosság – egyik beteljesülése. Ebben a beállításban a nemzet ellenhatás az észelvű hasznossággal és kényszerűséggel szemben. Matolcsy Amerikát tartja korunk legerősebb nemzetállamának, ahol az érzelmileg és közös értékekkel összefűzött egyének egységes közösséget alkotnak. Ez az érzelmi elkötelezettség és értékrend azonban egészen bizonyosan nem azonos a „Rajnátlól keletre” kialakulttal, az etnikai-kulturális jellegűvel. Felénk a nemzethez tartozás nem feleltethető meg csupán az állampolgársággal, az állam által megtestesített eszményekben való osztozással. A mi nemzettudatunk elválaszthatatlan a történelmi múlttól, az anyanyelvtől, a sorsközösségtől és a kulturális hagyománytól. Az érzelmi mélység is más, az értéktudatosság is sokkal árnyaltabb, nem írható le pár hangzatos jelszóval vagy az alkotmány igazságaiba vetett hittel. Míg Nyugaton a nemzethez tartozás egyéni döntés kérdése is lehet – a közösségi befogadás és az idegen elem asszimilációja így egyszerűbben végbemehet –, Közép- és Kelet-Európában közel sem elég a választási kedv. A politikai nemzet vagy államnemzet fogalma lényegesen egyszerűbb, mint az etnikai nemzeté. Ez utóbbi örökös újraértést és megerősítést kíván, nem meríthető ki csupán szimbolikus gesztusokban és jelképekben. Ez a kiegészítés azért szükséges, mert ha magyarként állítjuk sarkára a kérdést a nemzet erősödéséről, közel sem állhatunk meg a válaszadásban az erősödés rögzítésével. Bár valóban tapasztalható öntudatosodás a globalizáció homogenizáló, arctalanító hatásával szemben a sajátossághoz való ragaszkodásban, ugyanakkor a pusztulás jegyei

is felismerhetők. Korunk éppen e sajátos etnikai-kulturális vonású nemzetfogalom veszélyeztetését hozta magával. A globalizáció haszonelvősége idegen testként akarja kivetni magából ezt a nemzeti érzést, amely bizonyos szempontból fölülírja a gazdasági-pénzügyi pragmatizmust – s valóban: a profitmaximalizálás nézőpontjából olykor irracionálisan viselkedik. Talán nem elrugaszkodott példa: ez az „esztelenség” mutatkozik meg a közép-európai államok bevándorlás-ellenességében, jóllehet a jól képzett munkaerő hiánya mára napi valósággá vált. A saját kultúra védelme és a nemzeti identitás megőrzése azonban erősebb hívó szónak bizonyul a lehetséges (jóllehet ugyancsak hipotetikus) gazdasági előnyhöz képest. Más tekintetben tapasztalható, hogy a magyar politika élet pártjai sokszor a legalapvetőbb kérdésekben is ellenkeznek, mégis a magyarság üdvére esküsznek. Az ideológiai antagonisztikus ellentétben és a másikkal szembeni kölcsönös idegenkedésen felül vajon mi az a kötőerő, amely által mégis azonos nemzeti keretek közé illeszthetők? – tehető fel a retorikus kérdés. (A szélsőségeket kivéve, persze.) Az individualitást eszményítő liberális világmodell pedig ellenségként tekint a hagyományos európai nemzetállamra, illetve az etnikai alapú nemzeti közösségekre, az egyéni szabadság korlátozóját, erkölcsi természetű lelkiismeret-furdalásos skrupulusok előidézőjét (értsd: kényelmetlen tradicionális értékek: hazaszeretet, hűség, szolgálat, áldozat stb. tovább éltetőjét), konfliktusok, háborúk okozóját látva benne.

A világtörténelem gazdasági-pénzügyi folyamatainak magyarázata mellett talán korunk, a Pax Americana kora új hatalomgyakorlási technikájának bemutatása a legfontosabb üzenete Matolcsy György nagyszabású és gondolatébresztő munkájának. A legszembetűnőbb változás a viláგuralom egy központba, az Amerikai Birodalomba való koncentrálódása. A névválasztás érzékeltetni kívánja azt a kölcsönös egymásrautaltságot, amely nemcsak egy ország katonai erőfölényét, gazdasági dominanciáját jelenti a többi fölött, hanem a többiek érdekelttségét is magába foglalja a kialakult status quo és globális gazdasági-pénzügyi rend működtetésében. Nem egyszerűen az Egyesült Államok uralkodik a többi állam felett, hanem a globális térben kialakult aszimmetrikus gazdasági modellben való részvétel formájában, valamilyen fokon tulajdonképpen a Föld minden állama részese a hatalmi gépezetnek. Valami hasonló történik, mint amiről Illyés Gyula híres versében beszél: „hol zsarnokság van, / mindenki szem a láncban”. A hatalmi játszmánynak természetesen vannak győztesei és vesztesei is. Ám ezt a konstrukciót a korábbiakhoz képest kevésbé kell katonai erővel fenntartani, mert sokirányú kölcsönös érdekelttség élteti, az emberi szabadságra épül, innovatív, fejlődőképes, sokak számára tud – a korábbi érákhoz viszonyítva – magasabb életszínvonalat teremteni – bár semmivel sem igazságosabb a javak elosztása terén, mint a korábbi birodalmi berendezkedések. Ezért hát a „zsarnokság” csupán analógiaként használható – amennyiben a nyers erő alkalmazását, a nyílt elnyomást is magában foglaló fogalom –, nem fejezi ki hűen a jelenséget. A birodalomnak van is meg nincs is lokális centruma, azonosítható, mégis pontosabban definiálhatatlan vezető elitje, s többnyire igen-

csak bajos tetten érőn rámutatni az elnyomás konkrét aktusára. Bár Amerika kizárólag saját érdekeit követi a világpolitikában, a saját érdek gyakran akár globális is lehet. Szerepe a Római Birodalomhoz hasonlít, amelyet előképének tekint, s politikai intézményrendszerében (kongresszus, szenátus) és építési stílusában is másol. Közös bennünk, hogy más időszakban és más eszközökkel élve ugyan, de mindkettő a vizek uralmára és a kontinensek összekötésére alapozott, s átvették a tudás és a híráramlás feletti ellenőrzést.

Bár a 2008-ban kipattant pénzügyi, majd a nyomában járó világgazdasági válság humuszán virágzó globalizáció-kritika nagyon virulensen („agyon”) elemezte már a globális háttérhatalmat, a láthatatlan világbirodalom hideg észszerűséggel működtetett vagyont és mindenféle elképzelhető javakat öncélúan felhalmozó, az áldozatokra egy könnycseppet sem áldozó gépezetét, mindenképpen figyelemreméltó a Matolcsy György által vázolt konstrukció, amelynek végcélját, ideáit és ideáljait tekintve messzemenően humánusabb – már-már utópisztikus – kifejelet ad.

A „jövő forgatókönyveinek” vázolója így látta a XXI. század legelején: „Valójában kis létszámú kisebbségek irányítják a világot, ahol a fejlett hírközlési és információs technológiák miatt egyidejűség és teljes integráltság jellemző.” A hatalmi érdek és akarat hálózatok útján irányít, ezért világra szóló, gyors és rendkívül hatékony. A hálózati szerveződésnek megfelelően mellérendelő szerkezetű és szinte ellenőrizhetetlenül szerteágazó. A hagyományos hierarchikus struktúra hiánya, a helyi beazonosíthatóság problémája az ellene való fellépést fölöttébb nehezzé teszi. A hatalomnak létezik egy látható és egy láthatatlan dimenziója. „Az amerikai világbirodalom a hírszerzés, a politika, a katonai erő, a gazdasági hatékonyság és a »puha hatalom« együttes alkalmazásán alapul” – olvashatjuk az ez irányú eligazítást. Láthatóak a „nyilvánvaló”, a közvetlen, a felsorolásban szereplő „kemény” hatalmi eszközök – persze a titkosszolgálat kivételével... –, míg láthatatlanok a közvetett, a puha instrumentumok a szellemi élet, a kultúra, a média irányító billentyűi, melyek az életet uraló jelképeket és fogalmakat adják a fogyasztóknak. „Amerika az érzelmek, a szellemi áramlatok, a gondolatok, a divatok, a magatartás- és életmódminták átvételén keresztül kísérli meg a birodalomhoz kötni a világ távoli pontján élő polgárokat és közösségeket.” A kettős természetű vezérlés eddig ismeretlen hatékonysággal működik: „Amerika eddigi történetében még soha nem alakult ki egy olyan hatékony »gondolatgépezet«, amely a pénzt, a hatalmat és a meggyőzés eszközeit olyan erőteljesen kapcsolta volna össze, mint az ma Amerikában történik.” A hatalom koncentrációja rendkívüli, mivel a „központi hatalom” egyszerre jelenti a kormányzatot, a politikai, az üzleti és a médiaéletet, s ennek folyamánaként a közvéleményt alakító média összehangolt üzenetei mozgatják a rejtett központosítást. Matolcsy György egyenesen azt állítja, hogy a demokrácia belső mozgása a központosítás felé visz. Újfajta katolicizmusról – az európai történelem analógiájára támaszkodva – értekezik, melyben egyesül az üzleti élet és az állam. Íme a nyers valóság: „Ma az amerikai elit, tehát a társadalom legjobb

helyzetben levő egy százaléka kormányoz”, illetve „a nagy multinacionális cégek és a pénzügyi szektor, különösen a nagybankok közvetlen befolyást gyakorolnak az amerikai kormány politikai döntéseire”. Egyre kisebb csoportok egyre nagyobb befolyásra tesznek szert a hálózati szerveződés révén. Bizonyos szempontból persze a ma birodalma is kiszolgáltató saját feltételrendszerének: „Amerika addig lesz képes megőrizni birodalmi súlyát és jelenlegi egyedüli világhatalmát, ameddig a tudás és az információ feletti ellenőrzést megtartja.”

Bizonyos megvilágításban látszhat úgy, hogy terjed a demokratizálódás a globális térben, másrésztől viszont ezzel ellentétes mozgás is érvényesül: az arisztokratikus felépítés irányába való elmozdulás. Amerikára és a legfejlettebb államokra jellemző ez utóbbi. Formailag, igaz, demokrácia van, ám az arisztokráciát képező kisebbség választja ki saját soraiból a politikai vezetőket. „Az Amerikai Birodalom politikai struktúrája már arisztokratikus köztársaság, nem többségi demokrácia.” Az Amerikát jellemző korlátlan lehetőségekbe vetett bizalom segített összehangolni az egyenlőségeszmét és a magántulajdon sérthetlenségét. A politikai struktúra átalakulása már tükrözi a lehetőségek szűkülését. A nagy vagyonok birtokosai kapták meg az irányítás jogát: a tulajdon legyőzte az egyenlőséget. Az arisztokratikus köztársaságban a mindennapi élet demokratikus maradt, afféle demokratikus pragmatizmus uralkodik ezen a szinten: az egyenlőség elve haszonelvű, az egyéni gyarapodást minden másnál fontosabbnak tartják. A társadalmi létra felső fokán – a piac korlátlanúsága hitének elbizonytalanodása után – ismét felütötte a fejét a lehetőségek végtelenségének a hite. Ezúttal az információs társadalom alapegységeihez, a tudás és az információ kimeríthetlenségéhez kapcsolódik ez a bizalom. Most tehát a legfontosabb feladat a tudáshoz és az információhoz való korlátlan hozzáférés törekvése formálja az új birodalmi gondolkodást, az új konzervativizmust. Sajátos ellentmondásként kialakul az az állapot is, melyben ugyan a korlátlan magántulajdonra épül a globális rend, a hagyományos tulajdonformák (föld, tőke, pénz) mégis vesztenek fontosságukból, s helyükre a szellemi tőkét uraló „hozzáférési tulajdon” lép.

Korunk univerzális kulcsszava a globalizáció. A globális gazdasági-társadalmi-kulturális minták mára nemzetek fölöttivé váltak és nagymértékben leegyszerűsödtek, a fogyasztói társadalom elvárásai és szükségletei szerint szerveződnek. Matolcsy György könyvének egyik legfrappánsabb megfogalmazása szerint az Amerikai Birodalom a múlt század nyolcvanas éveiben „feltalálta” a globalizációt. Indítóoka persze üzleti érdeket szolgált: elősegítette a multinacionális cégek terjeszkedését. A globalizáció ebben a primer vonatkozásban a világgazdaság profitjának az újraelosztását jelenti. A globális piac kiépítése arra irányult, hogy Amerika megőrizhesse vezető szerepét, átvegye – a második sorba szoruló termelés helyett-mellett – a világgazdaság szolgáltatási és pénzügyi rendszereinek az irányítását. A felismerés zavarba ejtően triviális: a pénz fontosabb, mint az áru. Az árupiac után befolyás alá helyezte a pénzpiacot, majd a tudás és információáramlás csatornáit. A vezető szerep fenntartása

miatt történt egy másik alapvető változás is. Amerikában a megtakarításra, a költségvetési egyensúlyra épülő államháztartási modellről áttértek a fogyasztásra. „Amerika több árut, több pénzt, több működő tőkét, több információt és több tehetséges agyat használ fel otthon, mint amennyit az amerikai gazdaság és társadalom létrehoz. Ez az új merkantilista gazdaságpolitika adja a mai Amerikai Birodalom igazi alapját.” A globális térből kiszivattyúzza az erőforrásokat, ezzel biztosítja technikai fölényét. A globalizáció előnyei nála halmozódnak fel, a kockázatok és a költségek a többi szereplőnél. Valójában nem a piacok, hanem a Birodalom irányít. A globális gazdaság biztonságos és békés működéséért cserébe a világ gazdaság részt vevői díjat fizetnek Amerikának az adóbeszedéseken, a dollár árfolyamváltoztatásain, a multinacionális cégek profitján, az amerikai értékpapírokba való befektetéseken, a csúcstechnológia megvásárlásán és más utakon keresztül. Amerika többletfogyasztását a többiek érdekeiket követve finanszírozzák azáltal, hogy az Amerikával szembeni kereskedelmi többletük jelentős részét visszaforgatják az amerikai gazdaságba. Amerika a világ legnagyobb adósává vált, költségei azonban a világvaluta dollár pénznyomásán át, a pénzpiacok alakításán keresztül, az új technológiák árelőnye révén megtérülnek. S hiába aszimmetrikus a globális gazdasági rend, ahol a világ jelentős része természeti erőforrásokat és fogyasztási árukat bocsát Amerika rendelkezésére, cserébe technológiát, tőkét és piacot kap, ha az egyensúly más, globális szinten helyreáll. Az új „dinamikus” egyensúly helyzetében nem a pillanatnyi hiány számít, hanem a hosszú távú vonzóképeség, amely az anyagi javakra, a befektetésekre, az emberi erőforrásra irányul. Az áruvilágban kialakult hiányt a pénzügyi többlet egyensúlyozza. A kialakult állapot fenntartása a mindenkire ható összeomlás veszélyének elkerülése miatt közös érdek: „A világkereskedelem és a globális tőkeáramlás folyamatos bővülése egyszerre oka és következménye az Amerikai Birodalomnak, és ha leállna a globális gazdaság dinamikája, akkor a Birodalom hajója is léket kapna.”

A fennálló gazdasági rend a közös érdekelttség dacára – ahogyan azt a közelmúlt pénzügyi válsága érzékeltetette – törékeny. Meglehet, hogy Amerika gazdaságpolitikájában immár a jövőt hozza előre, s az ember által alkotott korlátlan – fogyasztásával csak gyarapodó – erőforrásokra, a tudásra és az információra támaszkodik, s valóban meggyőződésévé vált, hogy a kimeríthetetlen erőforrások határtalan fogyasztást engednek meg. Azonban az amerikai piac gátakat nem ismerő bővülése – mint tapasztaltuk – hitelválsághoz vezetett. A megoldás kulcsa most a gazdaság- és keresletélénkítés, a fizetőképesség bővítése, a növekedés újraindítása volt, a globális rend – értsd: a nagy egyensúlytalanságok kompenzálása – a történetek szerint talán mégis nehezebben tartható egyensúlyban, mint a lokális. A status quót Matolcsy György hosszú távon megőrizhetőnek látta tíz évvel ezelőtt, s az újrakiadással prolongálta ezt a véleményét. Ennek egyik záloga a hatalmi játéktér finomhangolása. Ha valóban a nem vérségi vagy nemzetiségi, hanem tevékenységi, értékrendi és érdembeli alapon szerveződő kisebbségek által irányított demokratikus struktúrák fogják irányítani az éle-

tünket – ahogyan azt a problémakör kutató állítja (s ez egyáltalán nem látszik fantáziálásnak) –, s ezek időleges koalíciói töltik be a politika vezető pozícióit, akkor logikus a következtetés: „A 21. század első évtizedeiben a fejlett demokratikus országokban a politika igazi művészete az lesz, hogy megtalálják azokat az erős kisebbségi csoportokat, amelyek képesek a közvéleményt saját értékeik és érdekeik felé hajlítani.” (Annyi megjegyzést mindenképpen fontosnak látok, hogy a „kisebbségek” kifejezés használata helyett a magam részéről inkább az elit csoportokat javasolnám, hiszen a különböző társadalmi-kulturális-etnikai „kisebbségek” – a hagyományos szóhasználattal élve – nem minden gond nélkül kerülhetnének csak efféle helyzetbe.) Csak első megközelítésben látszik kedvezőnek a folyamat: a politikai és gazdasági hierarchiák az elit csoportok praktikus érdekek mozgatta hálózatának adják át a helyüket. A kisebbségi akaratból adott esetekben a közvélemény megragadásán keresztül lehet többség, tehát még a döntéshozatal nyilvánosságának ígérete is kibontakozhat e látomásban. Csakhogy valóban úgy van, ahogy a kötet állítja: ez a „kisebbségek” demokráciája megnevezés igazából egy időben és térben változó arisztokratikus kormányzást, egy „változékony és folyékony” demokráciát jelöl. Hiába decentralizálódik látszatra a hatalom, ha egymással egyezkedő elitek kezében van továbbra is. (Most arról nem is szólva, hogy mi történne, ha az együttműködést az elitek harca váltaná fel...) S akármennyire is csábító szirénzó a nyilvánosság, ha az ezt éltető média ideológiai vagy nagyon is praktikus okokból kifolyólag manipulatív, és a politikai korrektség beszédmódja preventív szándékok miatt sokszor elfedi vagy egyenesen meghamisítja a valódi történéseket. Nem minden önző szándék nélkül, hiszen ahogyan Matolcsy György tollából olvashatjuk: korunk döntő összecsapása a jelképek rejtett háborúja.

A könyv egy évtizede érveket szeretett volna adni Amerika és Európa új szövetségéhez. A felvetés természetesen most is aktuális. S ez már közvetlenül rólunk, magyarokról is szól. A mi közös érdekeinkről és értékeinkről, a mi jelképeink érvényesítéséről. Matolcsy György egyértelműen az „atlanti partnerség” híve, a józan megfontolás fundamentumán állva. Az amerikai irányítást távlatosan is fenntarthatónak véli, s ezért a rendszerbe való minél optimálisabb beilleszkedést tartja a *jelen* feladatának – annál is inkább, mert állítása szerint századunk elején Európa nagyobbik része már az új Amerikai Birodalom keretei között működött. Óva inti gazdaságilag-politikailag egységesülő kontinensünket, hogy az USA helyére törjön, és vezető pozícióról ábrándozzon. (Ez a veszély mintha múltóban volna...) A jó kapcsolat a stratégiai partnerség, s az EU-nak a hatékony és megbízható szövetséges szerepét kell betöltenie. Azt is tisztázza, hogy a folyamatosan egységesülő Európa nem válhat centralizált birodalommá, nem irányíthatja egy új arisztokratikus politika. Nos, Nagy-Britanniának az Unióból kiválásával ez a szcenárió messzemenően nem vált lehetetlenné, ám ez az eshetőség minden bizonnyal nehezebben volna illeszthető – az uralmi monopólium kikezdésének veszélye miatt – a birodalmi rendhez, mint a – ha mégoly behatároltan is – önálló szuverenitású patrióta (nemzet)államok szövetsége.

Magyarországon a nemzeti érzelmű gondolkodók körében ma virágzik az euroszeptikusság éppúgy, mint Amerika politikájának és értékrendjének nagyfokú kétellyel való szemlélése. Mindenekelőtt azért, mert a Birodalom teljes mértékben érzéketlen a magyar érdekek érvényesítésének kísérletével szemben, értetlenül áll az etnikai-kulturális alapú közösségi identitás szimbolikája előtt, s nem hallja meg a kisebbségi sorban élő magyar kisebbségek panaszait. A gond óriási: úgy kellene a saját gazdasági-kereskedelmi-politikai érdeket érvényesítenünk a rendszeren belül – ez önmagában sem egyszerű vállalás –, hogy mindközben el kellene fogadtatnunk nemzeti értékrendünket – amely rendszeridegen. Éppen a jelképek és fogalmak elvont világában kellene önálló helyet foglalnunk, ott, ahol a nem csak a jövő, immár a jelen idő legnagyobb összeütközései zajlanak – ellenséges közegben, hatalmas túlerővel szemben. Matolcsy György bizakodó volt abban, hogy Amerika a Glóbusz uraként saját érdekeit követve a globális krízisek megoldásában is vezető pozíciót tölt majd be. S ez többé-kevésbé meg is valósul, illetve meg fog valósulni, hiszen aligha tehet másként. (Bár a republikánus elnökjelölt beszédeit hallva...) De elismertethető-e a Kelet-Közép-Európára jellemző nemzeti azonosságtudat érték- és érdekrendszere a világban s azon belül is a világ irányítóiban? Mert nélküle nincs a mai értelemben vett Magyarország, s nincs önálló kultúrájából származó identitást ápoló magyarság sem. S ennek híján ugyan miről beszélhetnénk tovább?

